

سرشناسه،	الهی تبار، علی، ۱۳۵۱
عنوان و نام پدیدآورنده،	بررسی، مقایسه و نقد آرای استاد شهید مطهری و دکتر شریعتی درباره علل انحطاط مسلمین / علی الهی تبار؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر،	قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری،	۲۸۰ ص.
فروست،	مجموعه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، ۴۱
شابک،	978-964-531-419-2
وضعیت فهرست نویسی،	فیا
موضوع،	مطهری، مرتضی، ۱۳۵۸ - ۱۲۹۸. نظریه درباره مسلمانان
موضوع،	شریعتی، علی، ۱۳۵۶ - ۱۳۱۲. نظریه درباره مسلمانان
موضوع،	اسلام - تاریخ
موضوع،	مسلمانان - وضع سیاسی و اجتماعی
موضوع،	تمدن اسلامی
شناسه افزوده،	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف
شناسه افزوده،	دانشگاه معارف اسلامی. معاونت پژوهشی
رده بندی کنگره،	۱۳۹۱ الف ۷/م ۶/۲۳۳ BP
رده بندی دیوید،	۲۹۷/۹۹۸
شماره کتاب شناسی ملی،	۲۹۰۸۰۲

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاههای خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفکس واحد ارزیابی علمی: ۷۷۴۹۹۱۹ - ۲۵۱۰

صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: arzyabi@maaref.ac.ir

بررسی، مقایسه و نقد آرای
استاد شهید مطهری (ره) و دکتر شریعتی
در باره علل انحطاط مسلمین

www.ketab.ir

حجت الاسلام علی الهی تبار

مجموعه تاریخ

۴۱

**بررسی، مقایسه و نقد آرای استاد شهید مطهری
و دکتر شریعی در باره غلغل انحطاط مسلمین**

نویسنده: علی الهی‌تبار

تدوین: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری دانشگاه
معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

ویراستار: محمدباقر انصاری

صفحه‌آرا: صالح زارع

ناشر: دفتر نشر معارف

چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۱ / ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۷۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۳۱ - ۴۱۹ - ۲

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز پخش:

مدیریت پخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر ۷۷۴۰۰۰۴
فروشگاه شماره یک (پاتوق کتاب): قم، خیابان شهدا، روبه‌روی دفتر مقام معظم رهبری، تلفن ۷۷۳۵۴۵۱
فروشگاه شماره دو (پاتوق کتاب): تهران، خیابان انقلاب، چهار راه کالج، جنب بانک ملت، پلاک ۷۱۵
تلفن ۸۸۹۱۱۲۱۲، نمابر ۸۸۸۰۹۳۸۶

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir، پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

سخن آغازین

اگر فرهنگ در کشوری دچار انحطاط شد و یک کشور هویت فرهنگی خودش را از دست داد، حتی پیشرفت‌هایی که دیگران به آن کشور تزریق کنند، نخواهد توانست آن کشور را از جایگاه شایسته‌ای در مجموعه بشریت برخوردار کند. ملت را حفظ کند. (بیانات مقام معظم رهبری در جمع کارکنان سازمان صدا و سیما ۱۳۸۳/۰۲/۲۸)

یکی از موضوع‌های مهم در عرصه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، تعالی و انحطاط تمدن‌هاست که اندیشمندان قرن‌ها در این باره پژوهش کرده‌اند و دیدگاه‌های گوناگونی درباره آن ارائه داده‌اند. وقتی سخن از فرهنگ و تمدن اسلامی و تعالی و افول آن به میان می‌آید، تحلیل علل و عوامل انحطاط آن اهمیت دوچندان می‌یابد؛ به‌ویژه اینکه امروزه در مرحله خیزش و بیداری مجدد امت اسلامی قرار داریم. به نظر می‌رسد انحطاط تمدن همچون بذری است که در همین مراحل کاشته می‌شود و با گذشت زمان اگر به‌موقع آفت‌زدایی صورت نگیرد، ریشه می‌دواند و آرام‌آرام شاخ‌وبرگ خود را نشان می‌دهد تا در زمان مناسب به ثمر نشیند.

حال که امت اسلامی، این رخداد را یک‌بار در گذشته تجربه کرده است، باید با تجزیه و تحلیل دقیق، علاوه بر آسیب‌شناسی تمدن اسلامی و علل اصلی افول آن، راهکارهای مناسبی براساس داده‌های این تجربه اندیشیده و ارائه شود تا مصداقی از روایت «لَا یُلْسَعُ

العاقل من جحر مرتین» (مجلسی، بحار الانوار، ج ۱، ص ۱۳۲) نباشد. این وظیفه بیش از همه بر عهده اندیشمندان متعهد است و پژوهش‌های فراوانی نیز از ایشان برجای مانده است. نوشتار پیش‌رو کوششی در ارائه دو دیدگاه در این باره است؛ گامی هرچند اندک که امید است مقبول افتد. این پژوهش حاصل تلاش علمی فاضل محترم، جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای علی الهی‌تبار است که به کاوش درباره انحطاط مسلمین از منظر دو تن از اندیشمندان مسلمان ایرانی می‌پردازد؛ یکی استاد شهید آیت‌الله مرتضی مطهری به‌عنوان متفکری دغدغه‌مند در مسائل اجتماعی جهان اسلام و دیگری دکتر علی شریعتی، اندیشه‌ورزی اجتماعی - تاریخی.

از اساتید محترم آقایان دکتر نعمت‌الله صفری فروشانی و دکتر ابوالفضل عابدینی که در به سرانجام رساندن این پژوهش نقش بسزایی داشته‌اند، تقدیر و تشکر می‌شود. همچنین از همه دست‌اندرکاران گروه‌های آموزش و پژوهشی تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی و همکاران مدیریت امور پژوهشی که در به ثمر رسیدن این نوشتار سهیم بوده‌اند، قدردانی می‌گردد. برای همه این عزیزان، آرزوی توفیق بیشتر در ترویج اسلام ناب را خواهانیم.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
-------	----

فصل اول: کلیات و مفاهیم

(۱۵-۴۰)

تبیین مسئله	۱۷
پرسش‌های تحقیق	۱۸
مفاهیم کلیدی	۱۹
یک. انحطاط	۱۹
دو. ترقی	۲۰
سه. تکامل	۲۲
چهار. تمدن	۲۳
پنج. فرهنگ	۲۴
شش. نوگرایی اسلامی	۲۵
هفت. بنیادگرایی اسلامی	۲۶
هشت. فلسفه نظری تاریخ	۲۸
نه. فلسفه تحلیلی یا انتقادی یا فلسفه علم تاریخ	۲۹
ده. جامعه‌شناسی تاریخی	۲۹
پیشینه تحقیق	۳۰
فرضیه‌های تحقیق	۳۷
اهداف تحقیق	۳۷
یک. اهداف علمی	۳۷
دو. اهداف کاربردی	۳۸
روش تحقیق	۳۹
ساختار تحقیق	۴۰

فصل دوم: سیر تاریخی علت‌شناسی انحطاط مسلمین

(۸۶ - ۴۱)

۴۳.....	علت‌شناسی انحطاط، معلول تحول فکری.....
۴۳.....	اهداف پیشین و پسین تاریخ‌نویسی.....
۴۹.....	انسان و امکان پیشرفت.....
۵۲.....	مسئله انحطاط مسلمین.....
۵۴.....	یک. رویکرد هویت‌مدار اسلامی.....
۵۴.....	۱. شاخه غیر ایرانی.....
۶۲.....	۲. شاخه ایرانی.....
۷۲.....	دو. رویکرد غیر اسلام‌مدار.....
۷۳.....	۱. شاخه غیر ایرانی.....
۸۱.....	۲. شاخه ایرانی.....

فصل سوم: بررسی دیدگاه شهید مطهری در خصوص انحطاط مسلمین

(۱۷۰ - ۸۷)

۸۹.....	گذری بر زندگانی استاد مطهری.....
۹۰.....	شخصیت علمی.....
۹۳.....	روش‌شناسی استاد مطهری.....
۹۵.....	یک. ویژگی‌های روش‌شناسی عمومی استاد مطهری.....
۹۵.....	۱. موضوع‌شناسی.....
۹۶.....	۲. پیشینه‌شناسی.....
۹۷.....	۳. تبیین مسئله و تشریح ابعاد.....
۹۷.....	۴. تلاش در جهت ارائه راهکار.....
۹۸.....	۵. کاربرست شیوه مقایسه‌ای.....
۹۹.....	دو. روش‌شناسی استاد مطهری در تاریخ.....
۱۰۰.....	ضرورت و هدف بحث از علل انحطاط مسلمین.....
۱۰۳.....	مبانی نظری استاد مطهری.....
۱۰۴.....	یک. مبانی نظری استاد مطهری در حوزه تاریخ.....
۱۰۴.....	۱. تاریخ چیست؟.....
۱۰۵.....	۲. ارزش تاریخ.....
۱۰۶.....	۳. ماهیت، شخصیت و طبیعت تاریخ.....
۱۰۷.....	۴. جایگاه تاریخ و قانونمندی آن.....
۱۰۸.....	۵. تاریخ و جریان‌های حق و باطل.....

۱۰۹.....	۶. علیت در تاریخ.....
۱۱۰.....	۷. قانونمندی تاریخ.....
۱۱۳.....	۸. راز تحول و تطور یا حرکت تاریخ.....
۱۱۶.....	۹. اخلاق و حرکت تاریخ یا تکامل وحدت‌گرایانه اخلاق در تاریخ.....
۱۱۷.....	۱۰. آینده تاریخ.....
۱۱۸.....	دو. انسان و جامعه.....
۱۱۹.....	۱. انسان.....
۱۲۰.....	۲. جامعه.....
۱۲۱.....	سه. تکامل و انحطاط.....
۱۲۲.....	۱. تکامل اجتماعی یا تاریخی.....
۱۲۳.....	۲. تکامل هدفمند.....
۱۲۴.....	۳. نقش انبیاء دین در تکامل تاریخ.....
۱۲۴.....	۴. عوامل اجتماعی جوامع.....
۱۲۷.....	۵. راز انحطاط و تعالی جوامع.....
۱۲۸.....	چهار. مبانی نظری در حوزه اسلام.....
۱۲۸.....	۱. نظام شناخت، جهان‌بینی و اندیشه‌وزن اسلام.....
۱۳۰.....	۲. روح و حیات ویژه فرهنگ اسلامی.....
۱۳۱.....	۳. اسلام اصیل.....
۱۳۲.....	۴. اسلام، دین حیات و عمل.....
۱۳۳.....	۵. اسلام، دین رشد دهنده.....
۱۳۴.....	۶. اسلام، دین عقل و روح زندگی.....
۱۳۵.....	۷. راز ماندگاری و خاتمیت اسلام.....
۱۳۵.....	۸. اسلام، دین حرکت‌آفرین.....
۱۳۷.....	پنج. نظریه فطرت.....
۱۳۸.....	شش. روحیه شرقی.....
۱۴۱.....	علت‌شناسی انحطاط مسلمین از منظر استاد مطهری.....
۱۴۳.....	یک. انحطاط مسلمین.....
۱۴۵.....	۱. زوال، انحطاط یا اضمحلال مسلمین.....
۱۴۶.....	۲. انحطاط و نابودی تمدن اسلامی.....
۱۴۷.....	۳. تک یا چند علت‌انگاری.....
۱۴۸.....	۴. انحطاط تمدن، نه دین.....
۱۴۹.....	دو. دیدگاه‌های عمومی در بحث انحطاط مسلمین.....
۱۴۹.....	۱. میراث‌خواری تمدن اروپایی.....

۱۵۰.....	۲. گستردگی بحث.....
۱۵۱.....	۳. روش علمی.....
۱۵۱.....	سه. مقدمات بحث از علل انحطاط مسلمین.....
۱۵۳.....	چهار. علل انحطاط مسلمین.....
۱۵۴.....	۱. اسلام.....
۱۵۵.....	۲. مسلمین.....
۱۶۶.....	۳. بیگانگان.....
۱۶۸.....	پنج. راهکارهای برون رفت از انحطاط.....
۱۶۹.....	۱. احیای فکر دینی.....
۱۷۰.....	۲. روحانیت.....
۱۷۳.....	۳. اتحاد و همبستگی.....

فصل چهارم: بررسی دیدگاه دکتر علی شریعتی

درخصوص علل انحطاط مسلمین

(۲۳۰ - ۱۷۱)

۱۷۵.....	گذری بر زندگانی.....
۱۷۶.....	شخصیت علمی.....
۱۷۷.....	روش شناسی.....
۱۷۹.....	مبانی اندیشه.....
۱۷۹.....	یک. تاریخ، علم و فلسفه آن.....
۱۸۱.....	دو. علیت متقابل.....
۱۸۳.....	سه. توحید تاریخی یا وحدت گرایی در تاریخ.....
۱۸۴.....	چهار. فرهنگ و تمدن.....
۱۸۵.....	پنج. انسان، جامعه و جهان.....
۱۸۵.....	۱. انسان.....
۱۸۷.....	۲. جامعه.....
۱۸۸.....	۳. جهان.....
۱۸۹.....	شش. رابطه مذهب با انحطاط و ترقی.....
۱۹۰.....	هفت. ایدئولوژی و مذهب.....
۱۹۳.....	هشت. زر، زور و تزویر.....
۱۹۴.....	نه. اسلام.....
۱۹۷.....	ده. اجتهاد.....
۱۹۸.....	یازده. روشنفکر.....

۲۰۰.....	دوازده. روح شرقی، روح غربی.....
۲۰۲.....	سیزده. جغرافیای حرف.....
۲۰۴.....	علل انحطاط مسلمین.....
۲۰۴.....	یک. ضرورت علت‌پژوهی انحطاط.....
۲۰۵.....	دو. علل درونی انحطاط مسلمین.....
۲۰۷.....	۱. آمیختگی با دیگر فرهنگ‌ها و قومیت‌ها.....
۲۰۹.....	۲. زوال روح اندیشه‌ورزی و جست‌وجوگری.....
۲۱۱.....	۳. کل‌گرایی و دوری از آموزه‌های عینیت‌گرا.....
۲۱۳.....	۴. دنیاگریزی و آخرت‌گرایی افراطی.....
۲۱۵.....	۵. رواج جبرگرایی.....
۲۱۵.....	۶. تحجر مذهبی و روشنفکری تقلیدی.....
۲۱۷.....	سه. علل بیرونی انحطاط.....
۲۱۷.....	۱. علل بیرونی در گذشته.....
۲۱۹.....	۲. استعمار.....
۲۲۵.....	راه‌های برون‌رفت از انحطاط.....
۲۲۶.....	یک. بازخوانی مفاهیم.....
۲۲۷.....	دو. پروتستان‌تسیم اسلامی.....
۲۳۱.....	سه. رنسانس اسلامی.....

فصل پنجم: هم‌پوشانی و ناهم‌پوشانی دیدگاه‌های

استاد مطهری و دکتر شریعتی در خصوص انحطاط مسلمین

(۲۵۶ - ۲۲۹)

۲۳۵.....	هم‌پوشانی دیدگاه‌های استاد مطهری و دکتر شریعتی.....
۲۳۶.....	یک. مبانی نظری.....
۲۳۶.....	۱. تاریخ.....
۲۳۷.....	۲. انسان و جامعه.....
۲۳۸.....	۳. اسلام.....
۲۳۹.....	دو. علت‌شناسی انحطاط مسلمین.....
۲۴۰.....	۱. علل درونی.....
۲۴۲.....	۲. علل بیرونی.....
۲۴۳.....	سه. راهکارهای برون‌رفت.....
۲۴۵.....	ناهم‌پوشانی دیدگاه‌های استاد مطهری و دکتر شریعتی.....
۲۴۶.....	یک. ضرورت علت‌شناسی انحطاط مسلمین.....

۲۴۸.....	دو. روش‌شناسی.....
۲۵۰.....	سه. مبانی نظری.....
۲۵۰.....	۱. تاریخ.....
۲۵۱.....	۲. علیت.....
۲۵۳.....	۳. انسان شرقی و انسان غربی.....
۲۵۴.....	۴. مثلث زر، زور و تزویر.....
۲۵۵.....	چهار. علت‌های انحطاط.....
۲۵۵.....	۱. علت‌های درونی.....
۲۵۵.....	۲. علت‌های بیرونی.....
۲۵۸.....	پنج. راه‌های برون‌رفت.....
۲۵۸.....	۱. نیروی حرکت‌بخش.....
۲۵۹.....	۲. اتحاد و همبستگی اسلامی.....

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

(۲۷۰ - ۲۵۷)

۲۶۳.....	پیشینه‌شناسی.....
۲۶۵.....	استاد مطهری.....
۲۶۸.....	دکتر علی شریعتی.....
۲۷۰.....	نتیجه‌گیری نهایی.....
۲۷۳.....	پیشنهادهای.....

کتابنامه

(۲۸۰ - ۲۷۱)

۲۷۷.....	کتاب‌ها.....
۲۸۴.....	مقالات.....